

K.T.

Unîversîteya Artûklûyî ya Mêrdînî
Enstîtuyê Ziwananê Ganîyan yê Tirkîya
Şaxê Mayzanistê Ziwan û Kulturê Kurdan
Projeyê Lîsansê Berzî yê Bêtezî

DI ESTANEKÊ BONGILANÎ

Ziyadin İpekçi

14721014

Mêrdîn 2017

K.T.

Unîversîteya Artûklûyî ya Mêrdînî
Enstîtuyê Ziwananê Ganîyan yê Tirkîya
Şaxê Mayzanistê Ziwan û Kulturê Kurdan
Projeyê Lîsansê Berzî yê Bêtezî

DI ESTANEKÊ BONGILANÎ

Ziyadin İpekçi

14721014

Şêwirmend:

Mehmet Tayfun

Mêrdîn 2017

TEDEYÎ

VATEYO VERÊN.....	4
KILMNUŞTE.....	5
1.QONZA KOR.....	6
1.1.TEHLÎLÊ ESTANEKA "QONZA KOR"E.....	13
2.LÛ Û HEŞ.....	18
2.1.TEHLÎLÊ ESTANEKA "LÛ Û HEŞ"Î.....	22

VATEYO VERÊN

Lehçeya ma kirmanckî (zazakî) de çitur kar beno wa bibo, zaf muhîm o. Çünke ma kurdî ziwane xo ra, kulturê xo ra zaf dûrî mendê. Ma nika ganî ziwane xo ser o zaf bixebitî. Derheqê ziwane ma de çî babete de bena wa biba, xebate lazim a. Heya ewro ziwane ma qedexe bi, nê semedî ra belkî xeta û guneyê ma zaf çin bî labelê ewro ra tepîya ziwane ma eke raver nêşi gune û xeta yê ma yê. Mi bi nê fikrî projeyê xo estanekan ser o nuşt.

Ez do di estanekan tehlîl bikerî û bidî şinasnayîş. Nê di estanekî, mintiqaya Bongilanî (Solhan) de yenê vatene. Mi ê goreyê fekê mintiqaya Bongilanî nuştî, dima tehlîl kerdî.

Nê di estanekî, mi apê xo Mehemedî ra eşnawitî. Ap Mehemed, 1923 de dewa Perxo ya qezaya Bongilanî de ameyo dinya. Dima, dewa Perxo ra vejîyayo şîyo dewa Gizû de ciwîyayo. Serra 2008î de şî rehmet. Ey citkarî, şiwantî û da-vîst serre zî arêwanî kerda. Dewanê Mûş, Dîyarbekir û Bongilanî ra timûtîm merdimî ameyênê arê. Şewan, ge-ge heya şodir ê merdiman de rûniştênî û xoşebere kerdênî. No semed ra bibi ehlê cematî. Merdiman ra estanek, mesele û hîkayeyan musabi, timûtîm ma rê vatênî. Ez Ap Mehemedî rê zaf sipas kena. Homa rehma xo ey bikero.

KILMNUŞTE

Nê di estanekan de zêdetir behsa biratî û embazî, başî û xirabî, rastî û xeletî û zuran beno.

Estaneka Qonza Kor de; çend hebê qazê paşayî estê û yew qaze çimêk aye kor o. Nameyê na estaneke, na qaze ra yeno.

Hîrê wayan ra yewe qesabî gena, yewe helwarotoxî gena û yew zî parskerî gena. Zewijyenî û şinî keyeyanê xo. Rewşa her di wayan baş a, benî wayîrê mal û milkî labelê yê parskerî feqîr a, teba çin o biwerî. Na cinîya parskerî bimerhemet a, baş a. Ê her di wayê bînî zî zaf xirab î û na waya xo ra hes nêkenî, ci rê ardim nêkenî.

Na cinîya parskerî ci rê yew domana kênayîne bena, hîrê kevokî ci rê ardim kenê û dîyarî danî ci. Yew rindîya xo da ci; yew va "ti bihuya gul û çîçêk bivarî û ti biberma varon bivaro"; aya bîne zî va "ti xo bişo awê to bibo zerrn". Kêna bî pîl û lajê paşayî zerrî kewt ci. Wayî, semedê nê hêzan û rindîya aye û waştênê paşayî ra zafî felekan anî sereyê aye. Kêna aîle ra, embazan ra û paşayî ra zî bena û gelek serebûtan vînena. Peynî de paşa heme çîyan pê hesîyeno, ê xiraban kişeno, waştîya xo der zewecîyeno û reseno miradê xo.

Estanekê "Lû û Heş"î de, luye û heş benî way û bira. Luye heşî xapênena vana: "Ma xo rê qey zimistanî qawirme viraz, bira. Şo ma rê çend hey mîyan, dewêk ra bîyar, ma biker qawirme." Qawirme virazênî û bacê luye heşî xapênena û xo nimnena, şina qawirme wena û qedînena. Verê wisarî heş pê hesîyeno, luye gelek fetilneno û bênatê di daran de giri dîyeno. Luye ewnîyena eke heş uca asî bîyo, yena pey xax kena û kay kena. Welhasil citêr vîneno û pê heşî wîyeno. Na dore luye şina, heş uca ra xo xelisîyeno û yeno gîronê citêrî geno; vano "to êre çî dî, ti kes ra nêvanî, ti vajî ez to wena". Luye, heş û citêr yewbîn benî-anî, peynî de luye, heşî ancî xapênena û kena galeyê citêrî, dana kiştiş. Na hewe belayê xo sawena citêrî, citêr zî aye xapêneno û keno galeyo bîn, kişeno. Citêr her dîyan ra zî xelisîyeno.

Kilîtçekuyî: estanekê kirmanckî, estanekê zazakî, kirdkî, kirmanckî, kurdkî, Lû û Heş, Qonza Kor, sanikê zazakî, zazakî

DI ESTANEKÊ BONGILANÎ

1.QONZA KOR

Cêk beno cêk nîbeno, yo merdum û hîrî kênê ey ezeb benê. Kênon ra jû dono qesab, jû dono helawrotî û jû zî dono sewalî.

Cînîyê qesab û helawrot benê wayêr kî û mal; aye sewalî feqîr a, çîkêke aye çin o, qulêk bon yîn estû, ti vonî qê kox kergon o. Parsker monikê (torê) xwi geno, dewon ra gêreno, çî dono arî. Dor aşmêk zêydîyêr semêdî gêrayîş ra nêreseno kî. Cînî zî kî di bawê ey vindena, bermena, qûrena, darê çu wext parsker çî bîyaro xwi r' biwêrî.

Wir d' way aye zî ci r' zaf xirab î, taba nîdon ci. Ancî rocêk parsker xatir wazen û kî ra kuweno teber, vono: “Ez şîyêrî taykêk çî arî dî.” Cînî zî nefsnîweş a, dima vên dena vona: “Lez bî, hal mi to ra êseno.” Parsker şî, cînî kot zeri, ber pêra ca ra, pê hal-hewal xwi mirdê xwi berma. Ancî wirîşt kar-gurî xwi kerd. Çend roc hina şî, cînî onya ege zeri di yo piron non nîmendo. Taykêk onya teber ra, rêyê mêrdê xwi pawit va bêlkî çîkêk bîyaro ma bû. Parsker nîomi, cînî zaf bî vêşon, va: “Ez nefsnîweş a, darê ez şîyêrî kî waye xwi ya cînîyê qesab, bêlkî bo hal mi ra pironêk non û hetêk (1) goşt bid mi, ez xwi r' biwêrî.” Şî kî qesab, ber kuwa, way amî teber, onya aye ra yêrs bî va: “Itîya ra şû!” Ina berma va: “Wayê, taba kî di çînî w', de pironêk non bid mi.” Way şî zeri ra yo aspic na dîyar (2) pironêk non ra, ard da ci. Ina cînî berma, berma; a aspic şeqêna, o piron non esterit, eşt xwi fek; şî kî. Sibayêr ci, ina hew şî kî helawrotî va: “Bêlkî ina wayê mi taykêk helaw bid mi ez xwi r' biwêrî.” Da berû r', way amî teber, onya te ra, a zî yêrs bî va: “Ti itîya se kena? Şû kî xwi.” Inay va: “Wayê, êr çend roc o mi taba nîwerdû, ez nefsnîweş a, çîkêk bid mi ez xwi r' biwêrî, heya parsker bîyero. Ez vêşonî ra bêimon şîya.” A way zî şî zeri ra aspicêk na piron non ser a, ard da ci. Ina cînî ancî xwi r' berma, qûra; a aspic şeqêna, o piron non esterit werd, da pero şî kî; bêr pê ra kilît ke, va: “Ez hin hetêk a nîşina. Ege ez gevser merda zî ez xwi r' kî xwi di bimirî.” Rênê epêy berma, şew bî dicê, onya sonçû (sonci) aye pişt de; zona wext aye yo, ci r' qic beno. Berma va: “Ya Rebbî, mir bib yardimcî, eza feqîra hêsîr, ez xwi r' se kena? Ço çînî w' mi r' yardim bikero.” O hal xwi di xwi r' berma berma, onya ber bi a, hîrî cînî rind û pakî amê zeri, ci r' yardim kerd. Cîneki r' yo pitêka kênayîn bî. Cînîyon a pit şit, pişt û kerd mîyon pêçek, oca aye ver di na ro; wirîşt hin şînî, tom bêr tebêr kênî a, înan ra yoyî va: “Ma xelê

(xelaya) pit ke xwi vîr ra, ma nîda ci.” Têpîya gêrê a, onyê a pit ra, yoy va: “Ina pit çiqase k’ bîyêro şitiş, awê aye ci r’ bibo zern.” A bîn va: “Ina pit bibermo, varon bivaro; biwîyo, gul û çîçêk bivarî.” A pêyîn zî va: “Wa rindîyê mi ina piti rî bo.” Kotî teber şî. Ina cînî zona in cînî, horîyon ra yî, hêz ke xwi, wirîşt va: “Darê ez bonî, vatê înan raştî ya?” Ewil onya pitê xwi ra, pit zaf rind a. Weşê cînek şî, lez aw kerd germin, sarê pit şit. Taykêk vindet, şî onya legên aw ra, hemi bîyo zern. Kêf aye ami, şikir ke Homayî r’. Pit berma, varon vara; pit wîya, gul û çîçêk varê.

Qederêk zemon şî, parsker da berû r’, vên da va: “Cînek ber ak, ez omîya, mi ma r’ çî ardo.” Cînek ber kerd a, onya parsker monikê xwi kerda pir çî, cînek va: “Mêrik in çî hîn ma r’ lazim nîwo, darê bî bo pitê ma ra, Homa kênekê k’ bi hemi çî ra dawa ma.” Parsker şî zeri, onya pitê xwi ra, zaf te ra hes kerd, cînek hemi çî ey ra va. Parsker bar kerd şî bajar di, yo koşk viraşt, kot de, bi zêngîn. In guri wêş cînîyê qesab û helawrot nîşi, î zaf kirêyê (3).

Çend serrî zemon şî, kênekê parsker bî pîl, cîron-mîron pîyawa (4) ci ra hes kênekê. Rocêk kênekê yêni vên dênî aye, pîya şinî vêrî çem, gêrênê. Oca nişên rû, kay kêni û dîwon kêni, heval aye ra vonî: “De taykêk biwî wa gul û çîçêk bivarî, ma bûy bikî, kêf bikî.” A wîyena; gul û çîçêk varênî, hemi ca ben pir, kênekê mîyon di gêrênê, buy kênekê. Qederêk zemon şinû, in [h]ew vonî: “De taykêk zî biberma wa varon bivaro û ma weniki b’.” Kênek bermena, varon vareno, kênekê bêni wenik, gol bêni pir aw, heywanat û heşarat aw wenî û mîyon di kay kênekê. Mevac lac paşê zî durî ra ha w’ kênon temaşa keno. Hin beno erê, kênekê dîyênî arî, şinî kî. Lac paşê pê limtiş înan dima şino. Kênekê parskerî sênî şî kî, o kênon ra vonî: “In bon kom o? Ina kênekê kom a?” Kênon va: “In bon parsker o, a kêna zî kênekê parsker a.” Lac paşê şî kî, babî xwi ra va: “Bawo, mi r’ kênekê parsker biwaz.” Paşa te ra yêrs bi va: “Lawo, hin qê kênekê çin î? Ti şî kênekê parsker dî, ez ti r’ kênekê axon û paşon biwazî.” Lac va: “Yon ti mi r’ aye wazênî, yon zî heya emir mi bibo ez nîzewicyeno.”

Çendêk zemon şî, cinîyê paşê onya lac xwi ra zaf qehrîya, şî lavê paşê kerd va: “Darê bonî lac xwi ra, roc bi roc têpîya şino, verê çimon ma di kirêyeno û mireno. Bî hina mek, ma şû ina kêna ci r’ biwaz.” Paşa taykêk fikirreno, onyeno yonê çari çinî w’. Şino kênekê parsker wazen û qol vêwî non rû. Rocê vêwî yenû, wir d’ xalê aye (cînî helawrot û cinî qesab) yêni, vonî: “Ca bidênî ma r’, kênekê ma wa, ma virazênî, deston aye heni kêni û puweton [potan] donî pera.” Perrêk ra deston heni kêni, perrêk ra zî nehon xaşîlnên, zaf sûwel kêni, don vêw, vonî: “Xwi r’ bû.” Vêw vona qê î semêd heskerdiş ra hina kêni, nehon wena, zaf bena têşon, aw wazena. Ê vonî: “Aw ma rêya ra donî ti, vêng xwi mek, bû.” Vêwi kuweno rêya hêt kî paşê ra, pê hay lê lê û hoy lê lê şinê.

Rêya ra vêwi pê kay û kêf û eşq şinû, dor (5) rûvî (6) vên dênî vonî: “Germ o, ma arax veto, wa vêw biberma ma taykêk weniki b’.” Vêw bermena, varon vareno, hemi pê kêfweş bênê. Taykêk cayon di zî vên dênî vonî: “Wa vêw biwîyo, gul û çiçek bivarî, ma bûyî biki, ma arî di.” Vêw wîyena; gul û çiçek varênî, hemi ca bêno pir çiçekî, donî arî, kêni yobînon ra, hina pê kêf vêwê xwi bênê. Rêya ra vêw zaf bî têşon, aw waşt, xalêke aye va: “Aw çin ya.” Vêw lavê ke va: “Ez bê aw teqawa, qê xatir Hoday qurtêk aw bidên mi.” Xalê aye va: “Çimêkê xwi vec bid mi, ez têk aw bid ti.” Vêw pira (7) bîya têşon, nîkot çim xwi ver, çimêkê xwi vet da xalê xwi, xalê aye taykêk aw da ci xwi r’ werd, binêk bî rehet. Têne rêya ra şî, vêw semêd ey nehon solinon ra ancî bî têşon, aw waşt, xalê aye va: “Çim xwi bîni zî vec bid mi.” Vêw çimû bîn zî vet da ci, înan qurtêk aw da ci aye werd. Wir d’ çimi zî şî, kêna bî kor. Taykêk zî zemon şî, rêya yo lewê derêk ra şina, xalêke aye lewê dêrî di vên da va: “Şima hêd-hêdî şîyêrên, xumal (8) vêw xeripyawo, ma virazênî, yêni resênî şima.” Vêwi binêk bi dur, wir d’ xalê aye, puweton vêw tera vecênî, puweton kêne xwi donî vêw ra, tonêk (9) verdên ci, vêw bena lêr, kuwena zerê dêrî. Puweton vêw donî kêne xwi ra aye ra vonî: “Sotî xwi mek, ti vêw a, kî di ege lac paşê pû vet, vac; pira ez bîya rencon, rî a cû (10) ra ez hina xeripyawa.” Lez kêni, şinî resênî vêwî. Rêne taykêk zemon şin, vêrnî ra vên dênî vonî: “Wa vêw biberma, ma taykêk weniki b’.” Xalê aye va: “Vêw nîşkena her gom biberma, ika nîbermena.” Şar vêwî şaş bî, va: “Vêw her gom bermên, senî ika nîşkena biberma.” Qederêk şî, îna va: “Wa vêw biwîyo.” Rêne xalê aye yêrs bî va: “Vêw zaf bîya rencon, heya kî hin nî wîyena nî zî bermena.” Şar vêwi çik in gurî ra fom nîke. Vêwi şî resa kî paşê, înon hemi bi vila, lac paşê omi onya vêw ra, nîşinasna, va: “Ti kom a?” A kêna k’ kota herindê vêw va: “Ez kêne parsker a, ti mi nîşinasna?” Lac va: “A kêna k’ mi dî bî hina nîbî, ti nîya.” Ina va: “Ez a.” Va: “Ege ti wa, darê taykêk biwî, wa gul û çiçek bivarî.” Dadê a kêna yêrs bî va: “Qariş kêna mebi, rêya ra pira bîya rencon, rî a cû ra, semê aye xeripyawa. Wîyayîş û bermayîş zî her gom nîbeno, wa ti r’ siba ra bîyar (11) hina bikero.” Lac paşê da pero şî teber, zaf pê in gurî bi tal (12).

Çend roc zemon şî, lac paşê onya ina cîni kêne parsker nîya, nî rind a nî zî gul û çiçekon û varon varnena. Feqat nîzona se bikero. Wext şîyêro kî zî aye der zaf qisê nîkeno, şon ra şon zî xwi r’ cîya kuweno ra. Badê çendêk ra paşa mîreno, lac paşê kuweno herindê babî xwi, beno paşa.

Ma inan itîya di war (13) verd, ma şû bo darê kêne parsker çi hal d’ a, se kena?

O deri g' vêw bî lêr kota oca, nizdîyê o deri di, yo dew esta. A dew ra zî yo kalo û kênê xwi êstî. Kênê kal zaf yêrswek **(14)** a. Kal xwi r' şino dehel (daristan) ra kolîyon dono arî, roşeno. Ancî rocêk şino qê kolîyon, rast o deri yeno, onyeno yo vêng nalayîş yeno, nata-weta onyeno taba nîvînenno, vono: “Meheqeq goş mi bî giron, mi xelet fom kerd.” Taykêk kolîyon dono arî, rênê veng yeno ci, veng taqîb keno, onyeno veng zerê dêrî ra yeno. Şino, onyeno ege yo kênêkêka kor û birîndar, ha mîyon aw d' a. Goş na ser a, onya himma himma ruh ted' o, serê ay kerd berz, rî ay gûn ra esterit, sakû xwi vet da pera, va: “Ti çi kesêk a?” Ina kêna va: “Ez zî yo binademê Homayî ya, xaleyon mi, ez o lewi ra kerd lêr, ez kota itîya. Kalo, qê Homayî ti mi itîya ra bixelisn ber kî xwi, ez kênê ti, ti zî babî mi. Ege ti mi bêrî kî xwi xêr mi resen to.” Kal va: ”La law, to hem birîndar a hem kor a sênî xêr to resen mi? Hem zî yo kênêkê mi wa dijwar esta, nîonyena mi ra, ege sênî bo to ra? Willê ez ti bêrî a ti zî kişena, mi zî kişena.” Ina kêna lavê kal ke, va: “Kalo ti mi ber kî, zobîn qariş çî mebi, ti vînenî kênê ti mi ra vên xwi nîkena.” Kal kêna ke xwi paşt, berd kî, kênê ey onya babî xwi ra nêng çî babî xwi, va: “Ina kor û leng û laş to ça ra arda rênê ber oca verd, ez nîonyena te ra.” Babî lavê kênê xwi kerd va: “Lawo, webal o, birîndar a, kor a, vêşon a. Bişo û paki k', puweton pera d', çend roc wa bîyêr xwi, wa şîyer, xêyrêko gird o”. Kênê kal binêk bî aşn, aye ra va: “Haydê bî zeri.” Kaş kerd û berd zeri. Ina kêna va: “Wayê, de mi r' binêk aw germini k' ez serê xwi bişo.” Kênê kal berizya va: “Ez ximzkar ti wa? pîsa çepel!” Qederêk şî, rênê gunake xwi ci r' berd, şî aw na ser a. Aw bî germin, berd dîyar çalaw **(15)**, va: “De bî, awê ti hazir a, bî xwi bişo.” Kênêk şî çalaw ser, vên da va: “Wayê, de têşt bid mi, ez xwi r' tedi xwi bişo.” Kêna pê berizyayîş va: “Ti tut a ti têşt di xwi şûwena?” Ci r' têşt ard, da ci. Taykêk kinc xwi zî ardî oca nay rû. Kêna xwi şit, puweta kêna day xwi ra: Te ra va: “Wayê, ti a awê têşt mi nîşeqênî, mi r' lazim a.” Ina kêna ancî yêrs bî, va: “Awê têşt to ez çira şeqênena? To xwi r' bişeqên?” Taykêk zemon şî, kêna va: “Wayê, darê bo a awê mi têşt di sê bîya?” Kênê kal va: “Aw aw a, la aw se bena?” Şî onya aw ra, ege aw pîyawa bîya zern, vazday omî va: “Awê têşt bîya zern.” Şî babî xwi ra zî va, babî zî pê hêsya. Zaf kêf înan omî, verard şî a kêna ra, kênê kal va: “Ti wayê mi, ez wayê ti, babî mi babî ti wo zî.” Lezabez qazonêk aw na ser a, way berd tertemîz şit, lîf kerd, birîn-mirîn aye kê [kerdî] temîz û dermon kerd. Lezênê **(16)** şî onya aw ra, aw hemi bîya zern. Kêna hal-hewal xwi kalo û kêna ra va, wir d' zî ci r' decê û pê bî tal.

Çend roc zemon şî, kêna bî weş. Hîri hemi pîya bar kerd şî bajar di yo bon viraşt, kot de. Kal û kênê xwi semêd ina kêna kor ra bî zêngîn. Kêna bermena; varon vareno, wîyena; gul û çîçêk varênî, pê kêf kênê. Wir d' pîya ina kêna ra zaf hes kênî. Rocêk rênê ina kêna wîyena gul û

çîçêk varênî, a waye ra va: “Wayê darê mi r’ ê çîçekon ra qefşêk (17) arî di û vên d’ bawo, wa bêro itîya.” Way vazday qefşêk çîçek dayî arî, vên da babî xwi, babî omi. Kêna kor kî paşê tarîf kerd, va: “Bawo, to in gul û çîçekon gênî şînî oca, ti oca di vên d’ vac: ‘Gul bi çaaav, gul bi çaaav!’ Ege cînîyek to ra gul waşt, vac: Ez in gulon xwi û çîçekon xwi dona, yo çim gena.” Kal da pero şî oca, vên da va: “Gul bi çaaav, gul bi çaaav!” Pencira bî a û xalê a kêna vên da va: “Kalo, kalo, bî itîya.” Kal şî, cînî va: “In gulon xwi hemi bid mi, ez gena. Ti çita wazênî?” Kal va: “Ez in gulon xwi dona yo çim gena, zobîn taba nîgena.” Xalê kêna onya gulon ra, va ma pê in gulon bêlkî paşay bixapênî, zeri ra yo çim a kêna ard da kal, kal ra va: “In çim çimo raşt o.” Ê çîçêk wadi ra kêrd vila. Şond d’ paşa omi, cînek vazday vênîyê paşê, va: “Bo, ti itîya nîbî, êr cînîyê ti wîyawa, gul û çîçek varê.” Paşa onya ê der-beron ra, va: “De wa cînîyê mi ika biwîw, gul û çîçek bivarî.” Dadê aye va: “Nê, her gom nîbeno.” Paşay war verda, şî kot wadê xwi, bêr xwi ca ra. Kal omi, o çim ard da a kêna, va: “A cînî va in çim, çimo raşt o.” Kêna o çim eşt herindê çim xwi yî raşt. Çim ay raşt roşn kot ci, onya a kêna û kal ra, verard şî înan ra, qê roşn çim xwi zaf bî şa. Çend roc şî, vên da kal, va: “Bawo, êr şû qê çim bîn.” A rênê wîya; gul û çîçêk varê, bî pir. Kal çîçêk xwi dayî arî, rênê şî oca, vên da va: “Gul bi çaaav, gul bî çaaav!” Xalê ay kot pencira, dest ke va: “Bî zeri.” Kal şî, ê çîçêk dayî a cînî, o çim bîn te ra guret, omi kî. Cînî rênê ey çîçêk oca ra kerd vila, paşa omi, te ra va: “Bo êr rênê cînîyê ti wîyawa, gul û çîçêk varayî.” Paşa goş nîkuwa pa, şî. Kal çim berd da kêna, kêna o çim zî kerd herindê çim xwi û çim aye bî weş. Wir d’ çim aye zî vînenî, encax xalê aye wext çim dayî kal xelet çim çep ra vatibi çim raşt, çim raşt ra zî vatibi çim çep. Kêna çim kê [kerdî] çimon xwi, çimî vînenî labelê şaş vîna.

Rocêk wir d’ way pîya şî vêr aw, gêrayî. Kêna dor berma, varon vara; dor wîya, gul û çîçêk varê. Kay kê û gêrêyî, bî rencon û nişt rû. Kêne parsker sarê xwi na zonî a wayê xwi ser a, pa şî xwi ra, kot hon. Hon di onya, hîrî kevok omê vêr aw di na rû; onyê aye ra, a yo kevok ê bînon ra va: “Şima zonî, îna kêna ma şîbî dîyarîyê aye, mi va rindîyê mi aye rî bo. Şima yoyi va, a xwi bişû, awê aye ci r’ bibo zern; şima yoyi zî va, a biwîyo, gul û çîçêk bivarî, biberma zî varon bivaro.” Înan ra yo kevok va: “Eya, ina a kêna wa, wir d’ xaleyonê aye felêk vêtî aye sari, ika bîya baş labelê çim aye şaş î.” A kevoka bîn va: “Ika bizonênî, wext hêsya xwi in purtik ma bisawitênî çimon xwi, çimî aye bîn wêş.” Tedir id (18) kêna hêsya xwi, onya hîrî kevok oca ra fir dê şî. Kêna şî oca caye înan, onya, purtik înan dî. Sawit çimon xwi, çim ay bî wêş. Kêf aye û way pîya ami, şî kî, babî zî pê bi şa.

Rocêk ina kêna, kal ra va: “Bawo, torêk zerdon ber bid yo necar, wa mi r’ texti ra qutîyêk virazo û tekelikon berzo bin, wa rêya ra şîyêro.” Babî wirîşt torêk zêrd gurêt, şî cê yo necarê k’, te ra va. Necar onya ê zerdon ra, va: “Ez otir yo texti virazena, ço nizono çita ted’ o, sênî rêya ra şino.” Çend roc qêdîyay, babî şî texti ardi. Kêna kot de, bêr xwi ca ra, texti ramit, texti zê erebi şî. Ço nîzono kom ted’ o, senî kot ci, senî romeno. Kêna çend roc kot texti, ramit hin musa. Bad çendêk ra, kêna kal û a way ra va: “Ez hin şina.” Wir d’ zî zaf pê bî tal. Va, emon-yemon meşo, ma war meverd. Kerd-nîkerd, onyê kêna şina, va: “In mal, zern heme çî aye ti wo, xwi r’ taykêk ber.” Kêna va: “Şima r’ helal weşi bo. Ez şîyêrî ça zern mi mi dir o.” Verard şî yobînion ra, hîri hemi zî bermê. Kêna xatir waşt, nişt textê xwi û romit, şî vêr bêr kî paşê.

Ximzkar, onyê texti ra, çîk fom nîkê. Onyê texti qîsê keno, va: “Ez xwi r’ gêrena yo îş, wa paşa îşêk bid mi.” Ximzkaron kerd qerbalix, wêzîr pê hêsya, omi va: “Çita wo?” Înan va: “In texti, omo vono wa paşa gurêk bid mi.” Wêzîr va: “Xwi r’ şû îş-mîş çin o.” Texti va: “Şima heya nivênd paşê, ez hetêk a nîşina.” Paşa veng şî ci, omi teber. Onya, hemi oca di omê pîser, va: “Sê bîyo, şima se kênî?” Înan va, hal-mesele hina wa paşê ma. Paşa onya texti ra, va: “Ti çî kesêk î? Rê texti ra vêcî, ma bo to ra, ma îş bidi to.” Texti va: “Ez taba nîya, ez ca ra yo textêk a, hina wa, hina xebityena.” Paşa onya te ra, va: “Pêkî, tî eşkêna çî kar bikêrî, ti ra çita yeno?” Aye va: “Paşê mi, ege kêrg ti êstê, ez eşkena şîyêrî tedir.” Paşay va: “Kêrg mi çin î labelê çend hêbî qonz mi êstê, ti eşkênî şîyêrî tedir?” Texti va: “E paşê mi, ez qonzon ti weş çarnena, çirênena, hol kena mird.” Paşay va: “Ege ti hol nîyon qonzon ra, ez ti şiknena, şona ra. Qonzêkê mi zî çimêkê ay çinî w’; yo çim ay esto, ma te ra vonî Qonza Kor. Hol bo ay ra zî wa nîbo vîn.” Texti va: “Paşê mi, qe meraq mek, ez onyena qonzon ti hemin ra, hemi zî bènî hol, ez weş çirênena, aw dona.” Paşay ximzkaron ra va: “Kiştê kox qonzon di cêk texti r’ ca virazên, wa tedi bimonu.”

Ximzkaron texti r’ ca viraşt. Texti her roc, sêr sibê rew ra qonzon xwi gena, şina cêkêko durî. Oca ço çinî w’, texti ra vêcyena, wîyena, wîyena; gul û çiçek varênî. Qonz ê gulon û çiçekon wênî, bènî mird û kêna ina hew bermena; varon vareno, gol bènî pîrr aw, qonz awê xwi wênê, golon di asnaw kênê. Beno şon, kêna rênê kuwena textê xwi, qonzon gena şina kî. Qonz roc bi roc bènê xurt, kîlo gênî, encax a Qonza Kor vera-vera bena zeîf. Mevac ina kêna pira rind a û rî o bermi û wîyayîş ra qonz pê çimêk kêna temaşa kênê, pê çimêk zî çerênê. A Qonza Kor yo çim aye yo, hina vindena pê çim xwi kêna temaşa kena, rî a cû ra nîçerena, vêşon monena. Paşay rocêk sêr sibê texti ra va: “Darê vinde.” Texti vindet, va: “Paşê mi, vac.” Paşa onya qonzon ra, qonz hemi zaf bî rind û xurt, onya a Qonza Kor ra, a zaf bîya zeîf, va: “Çira qonz hemi bî hol,

çira ina kor bîya zeîf?” Texti va: “Paşê mi, willê ez bena eynû ca, eynû çî dona ci la mera **(19)** ez fêk aye giri dona, ez nîzona çî hina bîya.” Paşay va: “Temom, ti şû.” Paşa r’ bi mereq, va, darê ez teqib bikêrî, in texti çita wo, qonzon beno ça çirêneno û ina Qonza Kor çira hina bîya? Rocêk sêr sibê ancî texti qonz kox ra ramitî, bêrd, oca ra qelibya. Paşay pê limtiş texti teqib kerd, onya texti qonz bêrdî cêk, oca kêna texti ra vêcîyê. Paşa sênî durî ra onya te ra, eh ina kênê parsker a, waştîyê î ya. Paşa kerbon **(20)** ver a firêya **(21)**. Bacê arqilya xwi, oca pê têli di xwi limit, kêna temaşa kerd. Onya kêna wîya, wîya, her ca bî pir gul û çiçêk. Qonz pê çimêk onyenî kêna ra, pê çimêk zî çerênê. Kêna inew berma varon vara, qonz rênê pê çimêk aw wênî, pê çimêk zî onyenî aye ra. Qonza Kor taba nîwena, yo ling ser a vindena onyena kêna ra. Paşay da pero omi kî. Bi şond, texti qonz ard kêrd kox, şî caye xwi.

Paşa wadê xwi d’ o, a kêna k’ kota herindê cînîyê ey, ci r’ şom ard. Paşay va: “Vên d’ texti, wa bîyêr zeri, emşo wa mi r’ non bîyaro wadi.” Cînîyon va: “Texti sênî non bîyaro zeri? Texti nîşkeno.” Paşa yêrs bi, ê wir d’ cînîyon ra va: “Ez şima ra vona, wa texti mi r’ non bîyaro.” Cînî vên da texti, texti omi. Înan non na sêr texti ra, texti hêt wadi ra binêk şî, va: “Paşê mi, kot, kot; eza feqîr, ez yo texti wa, ez nîşkena non bîyarî. Paşê mi, kot, biqefelne.” Paşa dêst xwi kerd berz, va: “Bîyê, bîyê, bîyê.” Texti sênî kot perr zerî, paşay bêr wadi pê ra ca ra, va: “Texti ra vêcî!” Texti va: “Paşê mi, ez yo texti wa, ez sênî vêcî?” Paşay va: “Mi êr to dî, haydê vêcî! Ez zona ti wa, to kênê parsker a. Mi to ra zaf hes kerd, to cînîyê mi bî ya. Roc vêwi sê bî to, înan çî felêk vêt to sare? Ez zaf to dima gêrawa, mi çê [çi] ca nîverd a, feqat mi cêk rêçêkê to nîdî ege ez to dima bîyêrî.” Kênek texti ra vêcîya, ê verard şî yobîn ra. Çita ami aye sari, hemi çî Paşayî r’ qisê kerd. Paşay wir d’ xalê aye, bi a kêna bîn ra kiştî. Newi ra vêwê xwi kerd, çoras roc û çoras şewi şênayî viraşt û ê xwi r’ pê yobînnon bî şa.

1.1.TEHLÎLÊ ESTANEKA “QONZA KOR”E

1.1.1.ESTANEKE DE KESÎ

Na estaneke de kesa tewr muhîme, Kênaya Parskerî ya. Sewbîna zî nê kesî estê:

- Parsker
- Cinîya Parskerî
- Di wayî (Cinîya qesabî û cinîya helwarotoxî)
- Kênaya Xale
- Paşa
- Cinîya Paşayî
- Lajê Paşayî
- Kalo
- Kênaya Kaloyî
- Hîrê Horî (Hîrê Kevokî)

Na estaneke de ma eşkenê vajî Kênaya Parskerî hema her ca de esta. Tewr muhîm kes a. Rind a, baş a, bîaqil a, însanperwer a. Hêzê aye yê mîstîkî estê. Estaneke derûdorê aye de şîna û yena.

Parsker, babîyê Kêna yo. Derheqê ey de zaf çî çin o. Sereyê estaneke de newe ra zewijîyeno, manike geno dewan ra gêreno û parskerî keno. Demo ke cinîya ey qîc ana, o uca nîyo. Wexto ke yeno keye, cinîya ey nê serebûtî ey rê qîsey kena, o pê keyfweş beno. Badê cû zî bar kenê, keyeyê xo benî bajar, uca de ciwîyenê. Parsker sewbîna nêaseno.

Cinîya Parskerî, maya Kêna ya. Wexto ke Parsker şîno arêdayîşê çîyan, o dem cinîya ey qalê lezameyîşî kena. Yew dore zî vêşanî ra şîna verê berê wayanê xo û înan ra çî wazena. Şewa ke aye rê tute bena, a hîrê horîyan vînena; temaşa kena û vateyê înan ana ca. Badê cû Parsker

yeno, ey rê qalê nê çîyan kena û uca ra bar kenî, şinî bajar de yew koşke virazenî; benê dewlemend. Sewbîna behsê her dîyan zî nêbêno. Dadî û babî zî sey kêneya xo xirabî nêzanî û rewşa xo de yî.

Di wayê Cinîya Parskerî, xaleyê Kênaya Parskerî yê. Zaf menfeetperest ê û bi nîyeto xirabin hereket kenî. Holîya xo tena wazenî û kesî rê ardim nêkenî. Qandê menfeetê xo eşkenî her xirabî bikerî. Heya peynîya estanike zî poşman nêbenî. Her di wayî, qandê xirabî timûtim pîya asenî. Cayêk de cinîya parskerî zaf bena vêşan, şina verê berê înan de çî wazena, uca de asenî. Yew rey zî wextê veyveyî de, qandê xirabî şinî vanî ma potanê aye danî pera û rayîr ra felekan anî sereyê aye. Tîya de behsê yew xale qedîyeno. Xala bîne zî bi kêneya xo şina keyeyê paşayî û kêneya xo kena cinîya lajê ey; heya peynîya estaneke a û kêneya xo lajê paşayî xapênenî. Wexto ke paşa her çî pê hesîyeno, a cinî zî, her di wayan zî kişeno.

Paşa û Cinîya xo, demo ke zerrîya lajê înan kewena Kênaya Parskerî, uca de asenî. Sere de qebl nêkenî, demêk şino, cinîya paşayî qandê lajê xo zaf bena tal, paşayî îqna kena û şinî kêna wazenî. Sewbîna behsê paşayî û cinîya ey nêbeno. Badê veyveyî ra qedêrêk dem şino, paşa mireno, lajê ey herinda ey de beno paşa.

Lajê Paşay, sereyê estaneke de wexto ke zerrî defînenî kêneya parskerî, babîyê xo ra vano, mi rê kêneya parskerî biwaze. Uca de ma lajê paşayî vînenê, badê cû hinî zaf nêaseno. Rojêk kêneya ke kewta herinda cinîya ey û maya aye oda ra gul û vilikan raşanenî û vila kenî, o wext lajê paşayî yeno keye; dadîya cinî ey ra vana: Biewnî, ti tîya nêbî, ewro cinîya to huyaya, gul û çiçekî varayî. O wext behsê ey beno û o zî vano: De wa nika bihuyo; wa gul û çiçekî bivari. Dadîya a cinî zî vana: Ney, her game nêbeno. Lajê paşayî zî zano ê her di zî zureker î ancax nêzano se bikero. Cayêk de zî wexto ke texteyî taqîb keno, ewnîyeno texte cinîya ey a; şan de wazeno ke texte nanê ey bîyaro. Demo ke texte ey rê nan ano, o texteyî erzeno perrê zereyî, berê odayî qefilneno. Uca de yewbînan vînenî, benî şa. Xora peynîya estaneke de a cinîya bîne û xaleyan kişeno. Lajê Paşayî na estaneke de pê heskerdişê xo aseno, baş o, însanperwer o.

Kalo û Kênaya Kaloyî, Kênaya Parskerî vînenî, anî keyeyê xo. Kalo, merdimêko kokim û feqîrek o. Xo rê kolîyan arê dano û roşeno, pê îdareyê xo keno. Kênaya Kaloyî ezeb a. Zaf hêrsok û tîkê (biney) zî menfeetperest a. Kalo, na kêneya parskerî mîyanê awe de vînenî. Kêna birîndar û kor a. Hal-hewalê aye perseno. A vana: Qandê Homayî mi bere keyeyê xo; ez kêneya to, ti babîyê mi. Kalo pê beno tal labelê semedê kêneya xo nêewtaneno bero. Zano kêneya ey zaf hêrsok û cazû ya. Yewna çare nêvînenî, biters kêna keno xo piştî, beno keye. Kênaya ey hêrs

bena û nengan çînena. Kalo vano: Lawo, birîndar a, kor a, vêşan a; wa biney bîyero xo, wa ancî xo rê şêro. Kênaya Kaloyî tayê hêrs bena la ancî zî aye rê ardim kena. Demo ke Kalo û Keyna vînenî ke na kênaya kore eke xo bişuwa awa aye bena zern eke biberma varan vareno û bihuya zî gul û çiçekî varenî, zaf şa benî. Semedê a kêna ra benî dewlemend. Kalo beno sey babîyê aye, kênaya ey zî bena sey waya aye. Demêko derg pîya ciwîyenê. Kalo semedê çimanê aye gul û çiçekan beno koşka paşayî de roşeno û çimanê aye hêrînenî, ano dano aye. Çimê aye benî weş. Peynî de Kalo zerdan beno necarî het, aye rê texte dano viraştiş. A nişena texteyî û xatir wazena, şîna. Kalo û kênaya xo dima zaf bermenî û pê benî xemgîn.

Hîrê Horîyî (Kevokî); sey hîrê cinîyan asenê. Perî yan zî milaket î. Qandê holî û başî estê. Şewa ke cinîya parskerî diganî ra xelisîyena, aye rê qic beno. A şewe asenê û cinî rê ardim kenê. Wexto ke hinî şînî, vanî ma xelaya tuteke nêdaye ci. Yew vana, rindîya mi aye rê; a bîne vana, a xo bişo awa aye bibo zern. A bîne zî vana, a bihuya gul û çiçekî bivarî, biberma zî varan bivaro. Uca de vîndî benê, hinî nêasenê. Na pêçeke pîl bena, felekî yenî sereyê aye û bena kor. Badê wextêk çimanê xo tepîya ana kena çimanê xo la xala aye aye rê xelet terîf kena, no semed ra çimê aye benî şaş. Uca de ancî nê hîrê kevokî asenê. Yew kevoke vana: Na a kêna ya ke ma şîbî maya aye rê ardim kerdbî û xela dabî aye. Na bîye pîl û zaf çî amey sereyê aye; nika zî bîya şaş. Kevoka bîne vana: Eke nê purtikê ma bisawo çimanê xo, çimê aye benî weş. Kêna o çax hewn de bî. Xo hesîyaye, ewnîyaye ke hîrê kevokî uca ra fir day û şîy. Şî uca ra ewnîyaye, purtikê kevokan dî, sawit çimanê xo, çimê aye weş û war bî.

1.1.2.ESTANEKE DE CA: Na estaneke de ca, zafêrî teberê keyeyî yo, yanî mîyanê tebîetî de, mîyanê vaş û vilikan de yo; verê dere û newalan û koşkan de yo. Ge-ge zî zereyê keyeyî de yo. Serebûtî hem dewan de hem zî bajaran de vîyarenî.

1.1.3.ESTANEKE DE DEM: Dem wisar û hamnanî derbaz beno. Varan û vilikî ke xafila varenê, wisar yeno vîrê ma; eke zaf germ beno û millet ereq vejeno, hamnan yeno vîrê ma. Nê semedan ra dem, nê di demserran de yo.

1.1.4.ESTANEKE DE ZIWAN: Na estaneke bi lehçeya kirmanckî vajîyaya labelê mîyan de cumleyê kurmanckî zî estê. Beno ke na estanike eslê xo bi kurmanckî ameya vatiş. Mîyanê

estaneke de cayêk de, Kalo seba hêrînayîşê çiman gul û vilikan beno roşeno. Uca de veng dano vano: "Gul bi çaaav, gul bi çaaav!" Na cumle nêbedilîyaya, hîna yena vatiş.

1.1.5.DERHEQÊ RASTNUŞTIŞÎ DE: Estaneke bajarê Çewlîgî, mintiqaya Bongilanî de yena vatene. Fekê Bongilanî û Çewlîgî de xeylê çekuyî tam nêni vatiş, nêmcet manenê. Tayê çekuyî zî bedilîyenê. Na estaneke de zî wina yê. Çend nimûneyî:

<u>Formê Estaneke</u>	<u>Formê Standardî</u>
aspic	espije
bon	ban
çinî w'	çin o
ço	çew
dew	dewe
ege	eke
êr	ewro
gom	game
ika	nika
ina	na
ino	no
jû	yew
kiçî	kesî
kî	keye
kom	kam
monik	manike
nî	nê
omin	hamnan
roc	roj
vac	vaje
wade	oda
yardim	ardim
yo	yew
zobîn	sewbîn

Babetê na estaneke, zafane derheqê bêbextî, xirabî, xapitiş û zuran de yê. Ancî wefa, holî û heskerdiş zî estê. Yew zî, însano baş timûtim tayê hêzê ey estî û xiraban ra heyfê xo gêno; peynîya estaneke de zî ser keweno.

2.LÛ Û HEŞ

Lû û heş bênî heval. Payîz yeno, lû vona: “Heşo biro [birayo], ma hinî bî way û bira. Vernîyê ma di zimiston esto. Şû ma r’ yo dew ra mêşnêk-di mêşnon bîyar, ma xwi r’ biki qawirme, zimiston bû.” Heş von: “La waya lû ez zimiston taba nîwena. Ez hina kuwena ra, wext ez bihêsî xwi zî ez xwi r’ bin linge xwi lîyesena heya wesar.” Lû vona: “Biro, temom, ma zimiston nîwênî, ver wesar wexti k’ to hêsyê xwi ma o çax wênî.” Heş qebl ken, şin cêk ra di mêşnon ano. O û lû mêşnon posti kênî, goşt xwi kênî tenkêk, kênî pir. Sêrî t ênkî qewênên (22), giri donî, bênî cêk erzên erd, qaşû ver wesar kênî a wênî. Şin qul di kişta kuwênî.

Çend roc zemon şino, de lû bûyê goşt gureta, nîvindena. Şina teber, yena zeri. Willê lûwa xasûk yo fiyel virazena. Nişka ra vên dona vona: “Ha! Haaa!” Heş vono: “Waya lû, sê bi, kom vên da?” Lû vona: “Wayê mi vên dena mi.” Heş vono: “La xêr o, çi vên dena?” Lû vona: “Biro, wayê mi r’ qic bîwo, vona îllahîm ti yena nomê pit nona pa.” Heş vono: “De çik nêbeno, şû nomi pa ni û bî.” Lû çirtikêk şa xwi, vazday şî herindê qawirmî. Qawirmê xwi erd ra vet, fek kerd a, mirdê xwi te ra werd. Ancî fêk t ênkî qewêna, eşt erd, herr ke ser, da pero amî qul. Heş va: “Waya lû, to nami na pa?” Lû va: “E, mi na pa.” Heş va: “To na pa çita?” Lû va: “Mi namê pit, Devvekirî na pa.” Devvekirî, yanî fekakerdi. Fêk t ênkî kerdo a, heş ra vona mi namê pit naw pa Devvekirî, pê hêş xax kena.

Ben zimiston, vor varena, lû rênê bûyê goşt oncena; heş zî oca kişta koto. Lû wirîşt pay, pît ra vên da va: “Ha! Haaa!” Heş çim xwi kêrd a, va: “Waya lû, sê bi?” Lû va: “Ina hew xalê mi r’ pît bîwo, vona bî namê pit pa ni; ez nîşkena şîyêrî.” Heş vono: “De şû, şû, nami pa ni û bî.” Lûyê ti da pero vazday şî, tenki erd ra vet, goşt heya nîmi werd, pîzê xwi kerd mird. Têpîya gêra a, omî kî. Heş va: “Ti nami na pa çita?” Lû tenkê goşt kerdo nîmi, yanî heya nîmi goşt werdo, o semed ra va: “Namê pit, mi Nîvcû na pa.” -Yanî, nêmcet.- Heş feqîr taba nîzono, va: “Hol, hol, ti namêko weş naw pa, xêrlî bo.”

Lû lewon lêsenâ, pê o goşt îdari kena. Epêy zemon şin, lû ancî nata-weta şina, rênê goşt kuweno vîr. Ancî şina vêr bêr, vên dena vona: “Ha! Haaa!” Heş çimon ken a, vono: “Ina hew sê bi waya lû?” Waya lû vona: “Ez çi zona! Ez kota belê in merdumon xwi. Ina dor a wayê mi bîni r’ qic bîw. A zî vona îllahîm ti gera bîyêrî, namê pit panî. Ez nîşkena, qetheyon ez hin nîşina!”

Heş vono: “Waya lû, guna wa, to nîşyêrî to ra hêrdîyena. To xeyr kena, to şîya aye yoy, şû ina zî. Lez şû, nami pani û bî.” Lû vona: “Heşo biro, ez nîşîn de ez ina dor qê xatir ti şina. Êr ra têpîya hin ê sekêr zî ez nîşina.” Lû lêw lişt, kot teber. Şî goşt xwi vet, ina dor hemi werd qêdina, bin tenki zî lişt; da pero amî. Heş va: “Waya lû, ti in [h]ew nami na pa çita?” Lû va: “Xelas.” -Yanî, qêdîya.-

Badê çend rocon vor xelisya, wesar ami. Heş wirîşt va: “Waya lû, ez zaf bîya vêşon, de ma şû qawirmê xwi vec bû.” Lû va: “Haydê ma şû, ez zî bîya vêşon.” Şî cayê goşt, onyê, tenkê goşt qawirmê honî w' oca erd ser o, hetêk goşt zî tedi çin yo. Heş va: “Lûyê, in gurî to wo, in goşt pîyawa to werd! Ez ika ti dona wera (23), dona erdû r', zirçilik ti to ra ana teber.” Lû va: “Biro, hina nîya, to gunê mi gênî, mi nîwerdo. Ti vinde, ez ika çîk kena, bêlû ben ma kom goşt werdo.” Heş va: “Ti se kena de bik. Xwira ti werd. Ez nîşon ti dona.” Lû va: “Heşo biro, ma ika şin vêr qul di, tîc ver a, paşt ser a konî. Qederêk zemon şî, qinê ma kom ra çor (24) omi war, demek goşt werdo. Ti qebl kenî yan nê?” Heş va: “Temom. De haydê ma şû.”

Wir d' pîya şî vêr qul di, tîc ver a, paşt ser kişta kotî. Bî germin, heş pa şî xwi ra, kot ra. Sênî heş kot ra, lû şî dîyar hêş, miz ver da ci, rênê şî cê xwi kişta kot. Lezênê lû wirîşt onya heş ra eg a mîz zê çor leşê heş ra cuwer d' omîya war. Şî vêr hêş, ling kuwa hêş ra, vên da va: “Wirz, wirz! To o hinda goşt werd, rê bo, in çori g' ti ra omo war!” Heş wirîşt onya lû ra, onya xwi ra, va: “Lûya fisiker, eza feqîr zimiston rakoti bîya la in goşt qawirme mi koncu wext werdo? Çepela pîs!” Cê xwi ra wirîşt va, ez ca d' boçê ina bigêr, bid erdû r' bikiş. Sênî hêz da xwi wirîşt, lû remay. Heş pê ra kot dima. Pê saeton yobîn fetilna. Lû rema, heş dima. Hin yerêk (25) ra wo, wir dî zî ong (26) ra kot, pira vazdayî. Lû ça ra şina, heş zî oca ra şino. Lû bînatê di daron ra şî; ê wir d' dar tî ver d' ê, bînatê in teng o. Heş zî xwi ke oca ra. De heş zê lû nîw, gird o; ca di bînatê ê wir d' daron di asî bî, se ke nîşka oca ra vêcîw. Lû xwi dima onya eg heş ha oca bînatê daron di giri dîyawo, têpîya gêray a, omî cê hêş. Çend lapat day pero, pê xax ke, nîbî rehet; şî paştê hêş, goş hêş gurêt, kaş kê va: “Haydê! Ço, ço!” Heş va: “Lûyê, eg ez itîya ra xelisyawa ez zona ez se kena ti.” O esna di yo citêr yêga di cit keno. Onya, lû haw hêş ser a wa, va: “Her o hewar o! Lû na hêêêş, lû na hêêêş!” Lû mirdê xwi pê hêş xax ke, bacê da pero şî.

Qederêk zemon şî, heş xwi berd ard, de de, oca ra xelisya. Sênî oca ra vêcya, vazda şî cê citêr, gîronê citêr guret, va: “Bo mi ra, to êr çita dîw, to kiçî ra nîvonî. Willê ti çoy ra vac, hin xelasê ti çin ya; ti o çax cit zî war verdênî, yêga zî tereknênî. Çimkî ez vêr yêgay di vindena, ti sênî bîyêr cit ez ti çermi kena, kişena.” Citêr heş ra tersa, va: “Nê heyron, ez çoy ra nîvona, mi r'

çi lazim o.” Heş va: “Eg ti çoy ra nîvacî, ez ika şina cêk ra ti r’ tenkêk engêmîn ona; xwi r’ ber kî, ti wo qic xwi biwerên. La bo ti kiçî ra nîvon. Cînîyê ti zî va, ti in engêmîn ça ra ard, ti nîvon. Willê ti çik xwi fek ra vêcî mera (27) ti kî ra nîkuwêr teber, ez ti kişena.” Citêr hêşî r’ sûnd wend, va: “Ez çoy ra taba nîvona.” Heş şî tenkê engîmin kerd pir, ard da citêr. Citêr engêmîn xwi guret, pê kêf şî kî xwi. Şom werd, binê bî rehet; bacê tenkê engêmîn kerd a. Otir engêmînêko weş o. O wû cînî bi qicon ra felişyê (28) engêmîn ra, mirdê xwi werd. Qic kot ra, cînî persa, va: “Mêrik, ti in engêmîn ça ra ard?” Mêrik va: “Cînek xwi r’ bû, mepers.” Cînek ancî persa, mêrik va: “Cînek, mi sûnd wendo, ez nîvona mi ça ra ardo, hin mepers.” Cînek zor kerd, va: “To mi ra hes nîkênî. Ez û ti ina çend serr a ma pîya yî, ti bi mi îtbar nîkênî, to çî xwi mi ra nîvonî. Mi ra vac, ez soz dona ti, ez çoy ra nîvona.” Mêrik mecbur bi, va: “Cînek, mi êr yêga di cit kêrdînî, ez onyawa yo veng omi. Ez nata-weta onyawa eg ez çi bivînî! Heş bênatê di daron di asî bîwû, lû ha hêş ser a! Mi zî fek ra vêcîya, mi va 'Her o hewar o! Lû na hêş!' Qederêk zemon şî, lû da pero şî. Heş xwi çarna çepirna, welhasil oca ra vêcîya. Tedir id vazda omi, felişya (29) mi. Yexê mi guret, mi ra va, ti êr çita dî, ti kiçî ra vacî ez to goni wena, mera to zeri ra nîvêcî teber. Mi va, soz jû Homa jû ez çoy ra nîvona. Hêş zî va, eger to çoy ra nîvacî ez şina yo tenkê engêmîn ona dona to, ber kî, ti wo qic xwi biwerên.”

Mêrik sênî in qisê xwi va, heş dîyar bon ra, ser locin ra vên da, va: “To mi r’ siba yêni yêga!” Mevac heş omo dîyar bon di goş xwi nawo locin ser, goştarî keno, darê mêrik cînî ra vono yan nê. Vêng hêş sênî omi mêrik mêrik tersa, cînî ra yêrs bi, va: “To edilna! Ti bîya rehet? Mi to ra va, mepers, xwi r’ bû. Eza feqîr siba senî şina yêga? Heş mi weno, keno piron parçi.”

Sibayêr ci şar hemî şî mîyon yêgê xwi, cit-mitê xwi kenê. In mêrik ma terson hêş ra nîyêfton kî ra vêcîw teber.

Çend roc zemon şin, lû onyena hemî yêgon xwi di xebityênê, o mêrik yêga di nîwo, citê ey zî nîmcet menda. Şina vêr bêr kî mêrik, vên dena, vona: “Qey to nîyênî yêgê xwi, citê xwi nîkênî?” Mêrik berizyen, lû ra vono: “Pîyawa ti û hêş ra, yêgê mi war mend.” Lû vona: “La ma se kerdo?” Mêrik vono: “O rocik ti û hêş şima yobîn fetilnêni, heş mîyon di daron di asî bi; ti şîya dîyar hêş, ti pê xax kerd, ti vera pê ra xwi sawit hêş. Mi zî şima dî, mi va, 'Her o hewar o! Lû na hêş!' Ti şîya, bacê erê ra heş oca ra sênî xelisya vazda omi yexê mi pişt de, va ti êr çita dîwo, ti kiçî ra vacî ez to wena. Mi soz da hêş, mi va ez kiçî ra nîvona. Heş zî şî tenkêk engêmîn ard da mi, va ber kî, xwi r biwerên la bo ti çoy ra nîvacî. Mi engêmîn ard kî, cînîyê mi zaf ez ecis kerda, va îllahîm to mi ra vonî. Mi zî cînîyê xwi ra va. Mevac heş omo dîyar locin di goştarîyê ma keno.

Sênî mi cînî ra va, heş dîyar locin ra vên da va, to mi r' siba yêni yêga yon nê. Ez zî êr çend o nîyeftona şîyêrî yêga. Heş mi weno.” Lû va: “Hêş ra meters, bî yêgê xwi cit biker, bo kar gurî xwi. Eger heş omi, ez onyena îcab î ra; heş çîk bi ti nîkeno.”

Sibayêr ci mêrik pê ters gayî xwi guret şî mîyon yêga, citê xwi kerd. Lezênê heş vécya omi, durî ra vên da, va: “Ti omê yêga he! Ez ti çermi kena, wena.” Mêrik tersa, nata-weta onya. Onya e, lû haw weta yena. Lû vazday şî vênîyê hêş. Heş va: “Lûyê mina fisiker, ti zî omîya? Ez êr ti dona wera, dona erdû r', to geber kena. Pîsa gebelin! To mi r' rûmetêk nîverdawo.” Lû va: “Heşo biro, to çi vacî, to heqlî yî. To se kênî biki la ika gurêko zaf muhîm esto. Vinder ez to ra vacî, de ti hinî se kenî biki.” Heş va: “Xeyr o? To mi ra vona se?” Lû va: “Heşo biro, astor paşê bîwo nîweş. Baytaron vato, daqmaq bîwo, dermon ey zî hêlik hêş î. Êr çend o eskêr paşê to dima gêrênî. To kişênî, hêlikon ti tera kênî, bênî sawênî birînê astor paşê.” Heş tersa, va: “La waya lû ez xwi r' se kena? Ez ça xwi limnena?” Lû nata-weta onya, va: “Biku zerê galê citêr.” Heş vazda, kot perrêkê galî. Lû fêk galî giri da, onya citêr ra, va: “Ti çi vindênî? Mi ti r' heş kerd zerê galî, de pero d', bikiş!” Citêr çuwa guret, felîşya hêş ra, day pero. Heş va: “Waya lû, ina çi kilî (30) ya?” Lû va: “Sot xwi mek! Eskêr paşay vêrên ra.” Heş xwi latêna (31), mêrik heş zerê galî d' kişt. Lû va: “Bon mi ti ra va ez ti hêş ra xelisnena.” Mêrik va: “Waya lû, to ez yo belêko gird ra xelisnawa, Homa to ra razî bo.” Lû va: “Bira, de mi ti r' yo holî kerd, in [h]ew dorê ti wa.” Mêrik va: “Vac waya lû, ez ti r' se kêrî? Ti mi ra çita wazena vac, ez ti r' bîyarî?” Lû va: “Bira, ez hêlikon înonon ra zaf hes kena. Ti ika xwi kênî zut, haca [uca] vindên. Ez dolmalê ti ra taykêk şîna-yena, çend [h]êb çirtikon erzena û ez nişka ra hêt ti ra yena; fek erzena hêlikon ti, hêdî-hêdî wena.” Mêrik va: “Emon! Yemon! Waya lû, hina mek. Ez dexalet kena, çîkêko bîn mi ra biwaz, ez ti r' bîyar. Ti hina bikêr terson ver jar mi teqeno. Hem zî mîyon înononi d' mi rêzîl mek.” Lû va: “Qetheyon çari çinî w', ti xwi kên zut.” Citêr onya, çarêk nîdî, pê ters û lerz puwêt xwi vêt, oca nişt rû. Lû dolmali ra şî-amî, lêw lişt. Sênî hêt mêrik ra şî gaz bid hêlikon ir, mêrik terson ra pîzi (sonçû) guret; nişka ra şatîya, bî çirt-çirtê êy, çênd [h]êb tîz kê. Lû tersay, têpîya şî. Va: “Bira, o çi vengi bi, o veng ça ra omi?” Mêrik va: “Waya lû, qe pers mek. Çend serrî ver' con xela virazyabî. Non-mon çinî b', ma taba nîdîb. Mi xwi r' çend [h]êb bocî kutik wêrdî. Ika êy bocî mi pîzi d' bî gird, bî kutik. Şîawit to itîya wa; vonî, ma raverd ma lû wênê.” Lû xwira kutikon ra zaf tersena, va: “La biro, ez xwi ça bilimnî?” Citêr va: “Waya lû, perrêkê galî heş kot de, perro bîn veng o. Ti zî şû biko perro bîn, xwi bilimni.” Lû vazday şî kot perr galo veng. Mêrik binêk bi

rehet, puwêt xwi dayî xwi ra, Willê çuwê xwi guret, felişya lû ra; lû zerê galî d' kişt, kerd merdar. Hem lû ra, hem zî hêş ra xelisya.

2.1.TEHLÎLÊ ESTANEKA “LÛ Û HEŞ”Î

2.1.1.ESTANEKE DE KES: Na estaneke de; luye, heş û citkar estê. Tayê cayan de zî behsê cinîya citkarî beno.

-Luye

-Heş

-Citkar

-Cinîya citkarî

Luye, xasûk a, cazû ya. Kar-gureyê aye xapitiş o, ewnîyena menfeetê xo. Menfeetê aye senî ke qedîya, embazîya aye zî qedîyena. Na estaneke de zî luye çimvêşan a, çimê aye para embazanê aye de yo. Embazê xo heşî xapênena. Hem xebitnena hem para ey wena hem zî felaketan ana heşî sere. Fesadî û zuran kena. Embaza xeyrêne nîya.

Heş, safek o, xasûkî ra zaf fehm nêkeno. Luye timûtim ey xapênena. Ancax cayê xo û hevala xo zano, seba hevala xo her çî keno. Zixm o. Vateyê xo ser a vindeno.

Cinîya citkarî, çîyan mereq kena û wazena her çîyî pêbihesîyo. Çîyo ke aye rê lazim nîyo, ey zî persena; bizano ey ra xesar vînena ancî qayîl a bizano. Na estaneke de zî mêrdeyê xo ra hingimênî persena; vana, to ça ra ardo mi ra vaje. Citkar vano, xo rê biwere, bide tutan la pers meke; mi soz dayo, ez nêvana. Na dore zî vana dêmek ti mi ra hes nêkenî, ti çîyanê xo mi ra nêvanî; mi ra vaje, ez soz dana to ke ez kesî ra nêvana. Welhasil citkar aye ra vano.

2.1.2.ESTANEKE DE CA: Estaneke zereyê qule de, teber ra, verê hêgayî de û mîyanê birran (daristan) û koyan de vîyarena.

2.1.3.ESTANEKE DE DEM: Estaneke demserranê payîz û zimistan û wisarî de vîyarena. Embazîya înan û viraştişê qawirmeyî payîzî yo. Xora demê qawirmeyî, payîz o. Zimistanî luye zuran kena û qawirmeyî wena. Wisarî zî heş pêhesîyeno. Ancî wisarî ê yenî kiştiş. Wisar o, çunke citkar hêgayê xo wisarî filhan keno.

2.1.4.ESTANEKE DE ZIWAN: Na estaneke bi lehçeya kirmanckî vajîyena labelê mîyan de çend "name"yê kurmanckî zî estê. Mavajî, luye heşî xapênena, vana ez name pitî ra nana. Heş ke vano, to çî name na pa, luye nameyanê kurmanckîyan vana. Ewilî vana “Devvekiri”, yê dîyîne de vana “Nîvcû”, yê hîrêyine de zî vana “Xelas.”

2.1.5.DERHEQÊ RASTNÛŞTIŞÎ: Estaneke bi fekê mintiqaya Bongilanî ya bajarê Çewlîgî ameya vatene. Fekê Bongilanî û Çewlîgî de zaf çekuyî tam nêni vatiş, nêmcet manenê. Tayê çekuyî zî bedilîyenê. Na estaneke de zî wina yê. Çend nimûneyî:

<u>Formê Estaneke</u>	<u>Formê Standardî</u>
engîmîn	hingimên
jar	zerdawe
locin	lojine
lû	luye
nîmi	nême
nîşkena	nêşkena
onyayîş	ewnîyayîş
qê	qey
qê	qandê
tîc	tîje
vec	veje
vor	vewre

Babeta na estaneke, zafane derheqê embazî de ya. Tede behsê başî û nêbaşî, wefakarî û bêbextî, rastî û zurkerî, xasûkî û safekî beno.

NOTÎ

- (1)**het**: parça
hetêk goşt: bir parça et
- (2)**dîyar**: üst, yukarı
- (3)**kirêyayîş**: içermek, üzölmek
- (4)**pîyawa**: hepsi, hep
- (5)**dor**: bazen
- (6)**rûvî**: düğün alayından önce gelin evine haberci olarak giden erkekler
- (7)**pira**: o kadar çok, onca, çok
- (8)**xumal**: gelinin başına örttüğü şeyler
- (9)**ton**: itiş, itme
- (10)**cû**: bir
rî a cû ra: o yüzden, onun yüzünden, onun için
- (11)**bîyar**: bugünden sonraki ikinci gün, öbür gün
- (12)**tal bîyayîş**: üzölmek
- (13)**war verdayîş**: yerde bırakmak, burada bırakmak
war mendîş: yerde kalmak, kalmak
- (14)**yêrswek**: sinirli
- (15)**çalaw**: banyo, banyo yapılan yer
- (16)**lezênê**: biraz sonra, bir süre sonra
- (17)**qefş**: demet
- (18)**tedir id**: hemen o anda
- (19)**mera**: sanki
- (20)**kerb** (n): üzüntü, üzünç
- (21)**firêyayîş**: bayılmak
- (22)**qewênayîş**: kaplamak (örtüp kapatmak)
- (23)**wera dayîş**: (yerden) kaldırmak
- (24)**çor**: içyağı
- (25)**yeri**: ikindi
yêrêk: bir ikindi vakti
Yerêk ra wo. (Bir ikindi zamanıdır.)
- (26)**ong ra kotîş**: takati kesilmek, bitap düşmek
- (27)**mera**: ancak
- (28)**felişyayîş** (mecazen): -e yapışmak, -e başlamak, -e koyulmak
- (29)**felişyayîş**: -e yapışmak, -e başlamak, -e koyulmak
- (30)**kilf**: gürültü, ses
- (31)**xwi latênayîş**: saklanmak, pusmak (bir şeyi kendine siper edip saklanmak)
latênayîş: saklamak